ยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนเชิงรุกเพื่อป้องกันภัยไซเบอร์ด้วยแนวคิด “ไม่เชื่อ ไม่รีบ ไม่โอน”: บทบาทของมหาวิทยาลัยราชภัฏในการสร้างภูมิคุ้มกันท้องถิ่นที่ยั่งยืน

Proactive Community Development Strategy for Cyber Threat Prevention Using “Do not Believe, do not rush, Do not Transfer”: The Role of Rajabhat University in Building Sustainable Local Immunity

สมพร พูลพงษ์[1] สนั่น กัลปา[2] และสุวรรณา คุณดิลกณัฐวสา[3]
Somphon Poonpong[1], Sanan Kalpa[2], and Suwanna Khundiloknattawasa[3]
วันที่ส่งบทความ: 10 เมษายน 2569,วันที่แก้ไขบทความ: 21 พฤษภาคม 2569,
วันที่ตอบรับบทความ: 21 พฤษภาคม 2569

Abstract

This academic article aims to elevate the Royal Thai Police's cyber vaccine concept, "Do not believe, do not rush, do not transfer, know the tricks" into a proactive "community development strategy" by integrating multidisciplinary approaches to concretely build grassroots immunity. In the volatile and complex BANI world, cybercrime has emerged as a national threat, causing severe damage to the grassroots economy, particularly among vulnerable groups such as the elderly and farmers. This academic article presents the integration of the Royal Thai Police's "Do not believe, do not rush, do not transfer" cyber vaccine concept into Rajabhat University's proactive community development strategy as a local development institute. Utilizing systemic thinking frameworks and "Social Engineer" mechanisms, the strategy aims to transform vulnerable populations into active defenders.The analysis identifies "Cognitive Delay" as the critical leverage point for breaking the cycle of loss. The development strategy encompasses three main pillars: 1) The "Do not believe" strategy focuses on building critical awareness through community fact-checking centers. 2) The "Do not rush" strategy

[1] อาจารย์ประจำ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ อีเมล์ somphon.p@nsru.ac.th
Lecturer, Nakhon Sawan Rajabhat University; E-mail: somphon.p@nsru.ac.th
[2] คณบดีคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ อีเมล์ sanan.k@nsru.ac.th
Dean of the Faculty of Humanities, Nakhon Sawan Rajabhat University; E-mail: sanan.k@nsru.ac.th
[3] อาจารย์ประจำ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ อีเมล์ suwanna6605@gmail.com
Lecturer, Nakhon Sawan Rajabhat University; E-mail: suwanna6605@gmail.com
Corresponding author; E-mail address: somphon.p@nsru.ac.th

aims to cultivate mindfulness through role-play simulations and the "5-minute pause" community rule. 3) The "Do not transfer" strategy focuses on behavioral shields through the "Diamond Shield Family" project and digital safety networks. In conclusion, Rajabhat University serves as a "Strategic Linkage," connecting national policies to local actions to foster resilient and digitally literate communities in the era of digital disruption. This article studies the Royal Thai Police's proactive crime prevention project aimed at building resilience against technology-related crime. It adapts this project into a development strategy for Rajabhat Universities to extend academic services and expand the program. However, there may be limitations in its implementation, requiring adaptation of the strategy to the specific context of each Rajabhat University and their respective academic service areas in Thailand. The primary driver of this initiative is the "social engineer" mechanism.

Keywords: COMMUNITY DEVELOPMENT STRATEGY, CYBERCRIME, DO NOT BELIEVE, DO NOT RUSH, DO NOT TRANSFER, RAJABHAT UNIVERSITY, SOCIAL ENGINEER

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำแนวคิดวัคซีนไซเบอร์ “ไม่เชื่อ ไม่รีบ ไม่โอน รู้ทันกลโกง” ของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ มายกระดับเป็น "ยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชน" เชิงรุกด้วยการบูรณาการศาสตร์ไปสู่การสร้างภูมิคุ้มกันระดับฐานรากอย่างเป็นรูปธรรม โดยท่ามกลางโลกในยุค BANI ที่มีความผันผวนและซับซ้อน อาชญากรรมทางเทคโนโลยี (Cybercrime) ได้กลายเป็นภัยคุกคามระดับชาติที่สร้างความเสียหายรุนแรงต่อเศรษฐกิจฐานราก โดยเฉพาะกลุ่มผู้เป้าหมายเปราะบางอย่างผู้สูงอายุและเกษตรกร บทความวิชาการนี้จึงนำเสนอการบูรณาการแนวคิดวัคซีนไซเบอร์ “ไม่เชื่อ ไม่รีบ ไม่โอน” ของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ เข้ากับยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนเชิงรุกของมหาวิทยาลัยราชภัฏในฐานะสถาบันเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น โดยใช้กรอบแนวคิดการพัฒนาเชิงระบบ (Systemic Thinking) และกลไก “วิศวกรสังคม” เป็นเครื่องมือหลักในการเปลี่ยนประชาชนจากกลุ่มเปราะบางให้เป็นกลไกเฝ้าระวังเชิงรุก ผลการศึกษาพบว่า “จุดงัด” สำคัญในการแก้ไขปัญหาคือการสร้าง “กลไกหน่วงเวลาทางความคิด” (Cognitive Delay) เพื่อตัดวงจรความสูญเสีย ยุทธศาสตร์การพัฒนาประกอบด้วย 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ 1) ยุทธศาสตร์ “ไม่เชื่อ” มุ่งสร้างความตระหนักรู้เชิงวิพากษ์ผ่านการจัดตั้งศูนย์ตรวจสอบข่าวลวงชุมชน 2) ยุทธศาสตร์ “ไม่รีบ” มุ่งสร้างสติผ่านสถานการณ์จำลอง (Role Play) และกติกาชุมชน “5 นาทียั้งคิด” 3) ยุทธศาสตร์ “ไม่โอน” มุ่งสร้างเกราะป้องกันเชิงพฤติกรรมผ่านโครงการ “ครอบครัวเกราะเพชร” และการประสานงานเครือข่ายความปลอดภัยทางดิจิทัลระดับพื้นที่ บทสรุปชี้ให้เห็นว่ามหาวิทยาลัยราชภัฏทำหน้าที่เป็น "ข้อต่อทางยุทธศาสตร์" (Strategic Linkage) ที่ประสานนโยบายรัฐสู่การปฏิบัติจริง เพื่อสร้างชุมชนที่รู้เท่าทันและมีภูมิคุ้มกันที่ยั่งยืนในยุคดิจิทัลดิสรัปชัน ซึ่งบทความนี้เป็นการศึกษาโครงการป้องกันอาชญากรรมเชิงรุกในการสร้างภูมิคุ้มกันต้านภัยอาชญากรรมทางเทคโนโลยีของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ โดยนำมาสร้างเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาสำหรับมหาวิทยาลัยราชภัฏ

ในการนำไปบริการวิชาการขยายต่อโครงการ จึงอาจยังมีข้อจำกัดในการนำไปปฏิบัติด้วยการประยุกต์ใช้ยุทธศาสตร์ตามบริบทของมหาวิทยาลัยราชภัฏแต่ละแห่งและการให้บริการวิชาการในพื้นที่ของประเทศไทย โดยใช้กลไก “วิศวกรสังคม” เป็นตัวขับเคลื่อนหลักสู่ชุมชน

คำสำคัญ: ยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชน อาชญากรรมไซเบอร์ ไม่เชื่อ ไม่รีบ ไม่โอน มหาวิทยาลัยราชภัฏ วิศวกรสังคม

บทนำ

ด้วยโลกเข้าสู่ยุค BANI คือ โลกที่มีความเปลี่ยนแปลงรวดเร็ว ความซับซ้อนหลากหลาย รวมถึงความไม่แน่นอนอยู่ตลอดเวลา สามารถส่งผลใจเกิดผลกระทบทางด้านสภาพจิตใจ ตลอดจนเกิดความเปลี่ยนแปลงด้านรูปแบบ ตลอดจนสภาพแวดล้อมในการเรียนรู้และการทำงานที่เปลี่ยนไป มนุษย์จึงมีความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาทักษะและความสามารถใหม่ ๆ และสร้างความสามารถการปรับตัว เพื่อรับมือความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วเพื่อให้เกิดการดำเนินชีวิตในยุคปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม (Chantha & Wannapairoh, 2024)

ซึ่งอาชญากรรมทางเทคโนโลยี (Cybercrime) ได้พัฒนารูปแบบไปอย่างซับซ้อนและกลายเป็นภัยคุกคามระดับชาติ โดยข้อมูลจากกองบัญชาการตำรวจสืบสวนสอบสวนอาชญากรรมทางเทคโนโลยี (2566) ระบุว่า มูลค่าความเสียหายจากคดีหลอกลวงออนไลน์พุ่งสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยกลุ่มเป้าหมายหลักที่ตกเป็นเหยื่อ คือ กลุ่มคนในระดับฐานราก ผู้สูงอายุ และเกษตรกรในพื้นที่ชนบท ซึ่งมีความเปราะบางด้านการรู้เท่าทันสื่อดิจิทัล (Digital Literacy) การสูญเสียเงินออมของประชาชนกลุ่มนี้ไม่ได้เป็นเพียงปัญหาอาชญากรรม แต่เป็น "วิกฤตเชิงโครงสร้าง" ที่ทำลายเศรษฐกิจฐานราก นำไปสู่ปัญหาหนี้สินนอกระบบและการล่มสลายของสถาบันครอบครัว (Office of the National Economic and Social Development Council, 2023)

แนวคิดวัคซีนไซเบอร์ “ไม่เชื่อ ไม่รีบ ไม่โอน รู้ทันกลโกง” เป็นกลยุทธ์หลักของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันภัยอาชญากรรมออนไลน์ โดยมุ่งเน้นการให้ความรู้ประชาชนให้รู้ทันกลโกงในรูปแบบหลัก ช่วยลดความเสี่ยงจากการถูกหลอกลวงผ่านการเตือนภัยด้วยแนวทาง 3 ประการ และ สายด่วน 1441 โดยให้ทุกภาคส่วนร่วมกันรณรงค์โดยใช้ Key Massage เดียวกัน (Royal Thai Police, 2023) โดยสำนักงานตำรวจแห่งชาติได้แต่งตั้งคณะทำงานต่าง ๆ เช่น คณะทำงานสร้างเสริมภูมิคุ้มกันภัยอาชญากรรมทางเทคโนโลยี เพื่อให้การดำเนินงานด้านการสร้างเสริมภูมิคุ้มกันต้านภัยอาชญากรรมทางเทคโนโลยีแก่นักเรียน นักศึกษาในสถาบันการศึกษา และประชนชนทั่วไป ให้มีความรู้ในการป้องกันตนเองและบุคคลในครอบครัว เป็นไปด้วยความเรียบร้อย

มหาวิทยาลัยราชภัฏทั่วประเทศ ในฐานะสถาบันอุดมศึกษาที่มีพื้นที่บริการวิชาการครอบคลุมทุกจังหวัดในประเทศไทย มีพันธกิจหลักในการเป็นสถาบันเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นโดยมุ่งเน้นการยกระดับคุณภาพชีวิตชุมชนด้วยวิทยาการและวิชาชีพชั้นสูงที่เน้นสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืน (Rajabhat University Presidents Council, 2018) โดยผ่านการบริการวิชาการด้วยการลงพื้นที่ทำงานร่วมกับชุมชน ใกล้ชิดชุมชน เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตในทุกมิติ จึงมีความจำเป็นเร่งด่วนในการนำแนวคิดวัคซีนไซเบอร์ “ไม่เชื่อ ไม่รีบ ไม่โอน รู้ทันกลโกง” ของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ

มายกระดับเป็น “ยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชน” เชิงรุกด้วยการบูรณาการศาสตร์วิชาการ การสร้างแกนนำชุมชน การสร้างกฎระเบียบของชุมชน และการทำสื่อประชาสัมพันธ์ท้องถิ่นที่เข้าใจง่าย เพื่อสร้างความตระหนักรู้และป้องกันการถูกหลอกลวงของประชาชนในพื้นที่บริการ อันเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันระดับฐานรากอย่างเป็นรูปธรรม

อาชญากรรมทางไซเบอร์

อาชญากรรมทางไซเบอร์ คือ การกระทำความผิดทางกฎหมายโดยใช้คอมพิวเตอร์หรืออุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์เป็นเครื่องมือในการก่อให้เกิดความเสียหาย และ/หรือแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวโดยมิชอบด้วยกฎหมาย อาชญากรรมทางไซเบอร์สามารถเกิดขึ้นในหลายรูปแบบ อาทิ การโจมตีระบบคอมพิวเตอร์ การทำลาย-แก้ไข-ขโมยข้อมูล การหลอกลวงให้เสียทรัพย์ เป็นต้น การรู้เท่าทันอาชญากรรมทางไซเบอร์ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับชีวิตการทำงานและชีวิตประจำวันจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง

สำนักงานตำรวจแห่งชาติ โดยศูนย์ปราบปรามอาชญากรรมทางเทคโนโลยีสารสนเทศ (PCT) ได้สรุปรูปแบบกลโกงของมิจฉาชีพที่มักใช้ในการหลอกลวงเหยื่อบนโลกออนไลน์ไว้ 18 รูปแบบหลัก เพื่อเป็น "วัคซีนไซเบอร์" ให้ประชาชนรู้เท่าทัน โดยกลโกงที่พบบ่อยประกอบด้วย การหลอกขายสินค้าออนไลน์แต่ไม่ส่งของหรือส่งของไม่ตรงปก, การหลอกให้ทำงานออนไลน์เพื่อรับค่าคอมมิชชันสูง การปลอมตัวเป็นเจ้าหน้าที่รัฐหรือหน่วยงานต่างๆ (Call Center) เพื่อข่มขู่ให้โอนเงิน, การหลอกให้รักแล้วชวนลงทุน (Romance Scam), การกู้เงินออนไลน์ดอกเบี้ยต่ำแต่ต้องโอนค่าธรรมเนียมก่อนไปจนถึงการส่งลิงก์ปลอมเพื่อดูดข้อมูลส่วนบุคคลและเงินในบัญชี (Phishing) ซึ่งอาชญากรรมเหล่านี้มักใช้ความโลภ ความกลัว และความสับสนของเหยื่อเป็นเครื่องมือ ดังนั้นการยึดหลัก “ไม่เชื่อ ไม่รีบ ไม่โอน” และการตรวจสอบข้อมูลผ่านช่องทางที่เป็นทางการจึงเป็นแนวทางป้องกันตนเองที่สำคัญที่สุดในยุคดิจิทัล จากการสำรวจสถานการณ์ภัยคุกคามทางเทคโนโลยีล่าสุด ข้อมูลจากศูนย์ปฏิบัติการแก้ไขปัญหาอาชญากรรมออนไลน์ (AOC) และศูนย์ปราบปรามอาชญากรรมทางเทคโนโลยีสารสนเทศ (PCT) ชี้ให้เห็นถึงแนวโน้มที่น่ากังวล โดยพบว่ากลุ่มผู้หญิงวัยทำงาน (อายุ 31-40 ปี) เป็นกลุ่มเป้าหมายหลักที่ตกเป็นเหยื่ออันดับหนึ่ง โดยมีรูปแบบกลโกงที่พบบ่อยและสร้างความเสียหายรุนแรง 3 อันดับแก ได้แก่ การหลอกลวงซื้อขายสินค้าออนไลน์ การหลอกให้ทำงานพิเศษเพื่อหารายได้เสริม และการโอนเงินเพื่อรับรางวัลหรือแลกสิทธิพิเศษ (Matichon Online, 2025) ซึ่งสอดคล้องกับรายงานของศูนย์ PCT ที่ระบุถึง “18 กลโกงหลัก” ที่มิจฉาชีพใช้เป็นอาวุธในการเจาะระบบจิตวิทยาของเหยื่อ (Technology Crime Suppression Center, Royal Thai Police, 2023)

ความน่าสนใจของความเสียหายข้างต้นก็คือ มักเกิดจากการที่เหยื่อถูกกระตุ้นด้วยความกลัวและความสับสนจนขาดสติ ดังกรณีตัวอย่างที่มีผู้สูงอายุเกือบสูญเสียเงินกว่า 2 ล้านบาทจากการข่มขู่ของแก๊งคอลเซ็นเตอร์ แต่สามารถระงับเหตุได้ทันท่วงทีจากการแจ้งเหตุและสกัดกั้นการโอนเงิน อย่างไรก็ตาม ในกรณีที่เหยื่อหลงเชื่อในระยะยาว เช่น การหลอกให้รักและร่วมลงทุน (Hybrid Scam) มูลค่าความเสียหายอาจพุ่งสูงกว่า 13 ล้านบาทต่อราย ข้อมูลเชิงประจักษ์เหล่านี้จึงเป็นฐานสำคัญในการสนับสนุนยุทธศาสตร์ “ไม่เชื่อ ไม่รีบ ไม่โอน” ว่าหากชุมชนมีกลไกการยั้งคิด (Cognitive Delay) และมีเครือข่ายประสานงานการสกัดกั้นการโอนเงินที่รวดเร็ว จะสามารถลดความสูญเสียทางเศรษฐกิจของครัวเรือนได้อย่างมีนัยสำคัญ ทั้งนี้ แม้เจ้าหน้าที่จะสามารถประสานงานระงับการทำธุรกรรมและช่วยเหลือเหยื่อได้ทันท่วงทีในหลายกรณี เช่น การเข้าสกัดกั้นผู้สูงอายุวัย 78 ปีที่กำลังหวาดกลัวและ

เตรียมโอนเงิน 2 ล้านบาทให้แก๊งคอลเซ็นเตอร์ แต่ก็ยังพบกรณีความเสียหายมูลค่ามหาศาลอย่างคดีหลอกลวงให้ร่วมลงทุนผ่านแอปพลิเคชันไลน์ (Line) ที่สูญเงินไปกว่า 13 ล้านบาท (Matichon Online, 2025)

จากการศึกษาตัวอย่างของมหาวิทยาลัยราชภัฏในการนำโครงการ “ไม่เชื่อ ไม่รีบ ไม่โอน” ไปปรับใช้ ได้แก่ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง จัดทำโครงการในกิจกรรม “ผนึกกำลังร่วมใจ ต้านภัยไซเบอร์ รู้ทันกลโกง” ซึ่งรูปแบบการนำไปใช้ คือ มหาวิทยาลัยเข้าไปมีบทบาทในฐานะคณะกรรมการตรวจสอบและติดตามการบริหารงานตำรวจ (กต.ตร.) โดยนำแนวคิด "ไม่เชื่อ ไม่รีบ ไม่โอน" บูรณาการเข้ากับหลักสูตรปริญญาโทด้านการจัดการ เพื่อสร้างงานวิจัยและโมเดลการจัดการภัยไซเบอร์ในระดับท้องถิ่น, มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย จัดโครงการ/กิจกรรมการรณรงค์ผ่านสถาบันวิจัยและพัฒนา ซึ่งรูปแบบการนำไปใช้ คือ ใช้ช่องทางของมหาวิทยาลัยในการเผยแพร่ “แบบทดสอบไซเบอร์วัคซีน” (Cyber Vaccine Test) ให้กับนักศึกษาและบุคลากร เพื่อสร้างบรรทัดฐาน "Zero Trust" ภายในองค์กรก่อนจะขยายผลไปยังเครือข่ายโรงเรียนและชุมชนในจังหวัดเลย , มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา จัดโครงการ “Zero Trust Transformation” และ “วัคซีนไซเบอร์สำหรับบุคลากร” ซึ่งรูปแบบการนำไปใช้ คือ มุ่งเน้นการสร้างความปลอดภัยระดับ Digital University โดยนำแนวคิด “ไม่เชื่อ” (Zero Trust) มาใช้อบรมพนักงานสายสนับสนุน เพื่อให้สามารถรับมือกับภัย Deepfake และ Phishing ที่อาจส่งผลกระทบต่อข้อมูลสำคัญของมหาวิทยาลัยและนักศึกษา และที่สำคัญ คือ มีการสร้างความร่วมมือระดับนโยบายระหว่างที่ประชุมอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏ (ทปอ.มรภ.) ทั้ง 38 แห่ง และ สำนักงานตำรวจแห่งชาติ (ตร.) เป็นการลงนาม MOU เพื่อส่งมอบ "วัคซีนไซเบอร์" (Cyber Vaccine) ผ่านเครือข่ายมหาวิทยาลัยราชภัฏทั่วประเทศ

ความสำคัญของ "ยุทธศาสตร์การพัฒนา" สำหรับชุมชน

จากความซับซ้อนและพลวัตของรูปแบบอาชญากรรมไซเบอร์ในปัจจุบัน ชี้ให้เห็นว่าการป้องกันด้วยการรณรงค์หรือประชาสัมพันธ์เพียงผิวเผินนั้นไม่เพียงพออีกต่อไป ชุมชนระดับฐานรากจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องนำระเบียบวิธีคิดแบบ **“ยุทธศาสตร์การพัฒนา”** มาเป็นเครื่องมือหลักในการสร้างความเข้มแข็ง ยุทธศาสตร์การพัฒนาในบริบทนี้ไม่ได้เป็นเพียงแผนงานบนหน้ากระดาษ แต่คือกระบวนการคิดเชิงระบบ (System Thinking) ที่ช่วยให้ชุมชนและหน่วยงานพี่เลี้ยงสามารถวิเคราะห์หา “ปัญหาเป้า” (Target Problem) ประเมินทุนทางสังคมที่มีอยู่ และออกแบบกลไกการป้องกันตนเองได้อย่างเป็นวิทยาศาสตร์และตรงจุด (Buriphakdi et al., 2007)

การมียุทธศาสตร์การพัฒนาที่ชัดเจนในระดับพื้นที่จะช่วยเปลี่ยนสถานะของประชาชนจาก “กลุ่มเปราะบางที่รอการช่วยเหลือ” ให้กลายเป็น “กลไกเฝ้าระวังเชิงรุก” (Active Defenders) ยุทธศาสตร์นี้ทำหน้าที่เป็นกาวประสาน (Catalyst) ที่บูรณาการความร่วมมือระหว่างผู้นำท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้าน เจ้าหน้าที่รัฐ และหน่วยงานวิชาการอย่างมหาวิทยาลัยราชภัฏเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ ก่อให้เกิดโครงข่ายความปลอดภัยทางดิจิทัล (Digital Safety Net) ที่สร้างภูมิคุ้มกันให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเอง ตัดสินใจได้อย่างมีวิจารณญาณ และปกป้องความมั่นคงทางเศรษฐกิจของครัวเรือนจากภัยคุกคามภายนอกได้อย่างยั่งยืน (Wesarat, 2020)

เครื่องมือสำคัญสำหรับการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นของมหาวิทยาลัยราชภัฏ ก็คือ “วิศวกรสังคม” ซึ่งเป็นกระบวนการสร้าง "มนุษย์ที่สมบูรณ์" โดยติดอาวุธทางปัญญาให้นักศึกษาและคณาจารย์ผ่านทักษะแกนนำ 4 ประการ (4 DNA) ซึ่งเป็นเครื่องมือในการลงพื้นที่ทำงานกับชาวบ้าน ได้แก่

1. ทักษะการเป็นนักสังเกต (Observer): มองเห็นในสิ่งที่คนอื่นมองข้าม สังเกตวิถีชีวิต ปัญหา บริบท และทุนทางสังคมของชุมชนด้วยความเข้าใจและเปิดใจ

2. ทักษะการเป็นนักเก็บข้อมูล (Data Collector): รวบรวมข้อมูลอย่างเป็นระบบ (ทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ) ไม่ใช้เพียงแค่ความรู้สึก แต่ใช้เครื่องมือทางสังคมศาสตร์ เช่น การสัมภาษณ์ การทำแผนที่ชุมชน หรือปฏิทินฤดูกาล

3. ทักษะการเป็นนักคิดวิเคราะห์ (Systematic Analyst): นำข้อมูลที่ได้มาจัดระบบ มองปัญหาแบบเชื่อมโยง (System Thinking) เพื่อหา “รากเหง้าของปัญหา” และค้นหา “จุดงัด” (Leverage Point) ในการแก้ไขได้อย่างตรงจุด

4. ทักษะการเป็นนักประสานงาน (Coordinator): เป็นกาวใจเชื่อมโยงความร่วมมือระหว่างชาวบ้าน ภาคเอกชน หน่วยงานรัฐ และมหาวิทยาลัย เพื่อระดมสรรพกำลังมาแก้ปัญหาร่วมกัน

ดังนั้น วิศวกรสังคมจึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาท้องถิ่นของมหาวิทยาลัยราชภัฏ ด้วยมหาวิทยาลัยราชภัฏมีอัตลักษณ์และพันธกิจตามกฎหมายในการเป็น “สถาบันอุดมศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น” กระบวนการวิศวกรสังคมจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งยวดในมิติต่าง ๆ ดังนี้

1. เป็นกลไกแปลง “ยุทธศาสตร์” ไปสู่ “การปฏิบัติจริง” โดยยุทธศาสตร์การพัฒนาท้องถิ่นของมหาวิทยาลัยราชภัฏจะไม่สามารถเกิดขึ้นได้จริงหากไม่มีผู้ลงมือทำ “วิศวกรสังคม” จึงเปรียบเสมือนแขนขาและฟันเฟืองที่ทำหน้าที่นำนวัตกรรมและองค์ความรู้จากมหาวิทยาลัย ลงไปประยุกต์ใช้เพื่อแก้ปัญหาความยากจน ความเหลื่อมล้ำ หรือแม้แต่การป้องกันภัยไซเบอร์ในชุมชน

2. พลิกโฉมการพัฒนาจาก “Top-Down” สู่การ “Co-creation” ในอดีต การบริการวิชาการอาจเป็นลักษณะที่มหาวิทยาลัยนำโครงการไปมอบให้ชุมชน (Top-Down) ซึ่งมักไม่ยั่งยืน แต่วิศวกรสังคมจะใช้วิธี “การเรียนรู้ร่วมกัน” (Co-creation) โดยใช้ทักษะนักสังเกตและนักเก็บข้อมูลไปกระตุ้นให้ชาวบ้านตระหนักถึงปัญหาของตนเอง และร่วมกันออกแบบแนวทางแก้ไข ทำให้ชุมชนเกิดความเป็นเจ้าของ (Ownership)

3. สร้าง “ภูมิคุ้มกันและความเข้มแข็ง” ให้ชุมชน ซึ่งเมื่อวิศวกรสังคมลงพื้นที่ประสานงานและแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ จะช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในท้องถิ่นในทุกมิติ ทั้งเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และการศึกษา ตัวอย่างเช่น ในโครงการรณรงค์ “ไม่เชื่อ ไม่รีบ ไม่โอน” วิศวกรสังคมจะเข้าไปทำหน้าที่ถอดรหัสพฤติกรรมมิจฉาชีพและสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้ผู้สูงอายุ ทำให้ชุมชนมีภูมิคุ้มกันทางดิจิทัลด้วยตนเอง

4. การสร้าง “บัณฑิตนักพัฒนา” คืนสู่สังคม ซึ่งความสำคัญสูงสุดของกระบวนการนี้คือการบ่มเพาะทักษะในศตวรรษที่ 21 (Soft Skills) ให้แก่นักศึกษาราชภัฏ ไม่ว่าพวกเขาจะจบไปประกอบอาชีพใด (ครู นักธุรกิจ ข้าราชการ) พวกเขาจะมีจิตสำนึกสาธารณะ (Civic Mind) และมีทักษะในการแก้ปัญหาที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาประเทศชาติต่อไปได้ในทุกระดับ

กรอบแนวคิดและทฤษฎีในการสร้างยุทธศาสตร์

แนวทางการสร้างยุทธศาสตร์การพัฒนาตาม "คู่มือการจัดทำแผนยุทธศาสตร์" ของสำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย (Office of the Permanent Secretary, Ministry of Interior, 2018) มีกระบวนการที่เป็นระบบซึ่งเน้นความสามารถในการปรับตัวต่อสภาพแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว โดยยึดหลักวงจรการบริหารงาน PDCA (Plan-Do-Check-Act) และมีองค์ประกอบสำคัญดังนี้

1. กระบวนการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ (วงจร PDCA)

การวางแผน (Plan): เริ่มต้นด้วยการแต่งตั้งคณะกรรมการหรือคณะทำงานเพื่อศึกษาและวิเคราะห์นโยบาย ภารกิจ และพันธกิจของหน่วยงาน จากนั้นจึงจัดทำแผนยุทธศาสตร์ ซึ่งประกอบไปด้วย วิสัยทัศน์ พันธกิจ ประเด็นยุทธศาสตร์ เป้าประสงค์ ตัวชี้วัด ค่าเป้าหมาย กลยุทธ์ แผนงาน โครงการ และงบประมาณ

การปฏิบัติตามแผน (Do): นำแผนยุทธศาสตร์ไปแปลงเป็นแผนปฏิบัติราชการประจำปี (Action Plan) พร้อมทั้งเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ และถ่ายทอดให้บุคลากรในหน่วยงานนำไปเป็นแนวทางในการดำเนินงานตามขั้นตอนและกรอบเวลาที่กำหนด

การตรวจสอบการปฏิบัติตามแผน (Check): วัดผลความสำเร็จจากร้อยละเฉลี่ยถ่วงน้ำหนักของงานหรือโครงการที่ทำได้ในปีงบประมาณ พร้อมทั้งสรุปผลการติดตาม ประเมินผล และให้ข้อเสนอแนะเพื่อจัดทำเป็นรายงานแจกจ่ายและเผยแพร่ลงเว็บไซต์

การปรับปรุงแก้ไข (Act): ทบทวนผลการดำเนินงาน รวมถึงปัญหาและอุปสรรคในปีที่ผ่านมา เพื่อกำหนดกรอบแนวทางในปีต่อไป มีการทบทวนตัวชี้วัดและค่าเป้าหมายเพื่อสร้างความท้าทาย รวมถึงปรับปรุงแผนยุทธศาสตร์ให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลง

2. องค์ประกอบหลักในการกำหนดทิศทางยุทธศาสตร์

วิสัยทัศน์ (Vision) และ พันธกิจ (Mission): การกำหนดภาพอนาคตที่หน่วยงานต้องการจะ “เป็น” ภายในกรอบระยะเวลาที่ชัดเจน ควบคู่ไปกับการกำหนดขอบเขตการดำเนินงาน (พันธกิจ) ของหน่วยงาน

ประเด็นยุทธศาสตร์ (Strategic Issues) และ เป้าประสงค์ (Goal): การระบุประเด็นหลักที่องค์กรต้องมุ่งเน้นหรือพัฒนา และกำหนดผลลัพธ์ที่ปรารถนาจะให้เกิดขึ้นเมื่อดำเนินการตามประเด็นยุทธศาสตร์นั้นสำเร็จ

ตัวชี้วัด (KPIs) และ ค่าเป้าหมาย (Target): การสร้างตัวบ่งชี้เพื่อใช้วัดว่าหน่วยงานสามารถบรรลุเป้าประสงค์ได้หรือไม่ โดยต้องระบุค่าเป้าหมายหรือตัวเลขความสำเร็จที่ต้องการบรรลุในกรอบเวลาที่กำหนดอย่างชัดเจน

กลยุทธ์ (Strategy): การระบุสิ่งที่หน่วยงานต้องดำเนินการเพื่อให้บรรลุเป้าประสงค์ โดยวิเคราะห์จากปัจจัยแห่งความสำเร็จ (Critical Success Factors) ว่ามีปัจจัยใดบ้างที่มีผลต่อความสำเร็จและองค์กรจะต้องทำอย่างไร

ซึ่งบทความนี้ ขอนำเสนอการหลอมรวม ยุทธศาสตร์การพัฒนาเชิงระบบของ ศ.ดร.เฉลียว บุรีภักดี ร่วมกับ การวางแผนเชิงกลยุทธ์ (Strategic Planning) เพื่อเป็นสถาปัตยกรรมในการออกแบบกลไกแก้ไขปัญหา ดังนี้

1. หน่วยระบบที่จะพัฒนา

วิเคราะห์ปัญหาเชิงพัฒนา: อาการของปัญหาคือการสูญเสียทรัพย์สิน สาเหตุหลักคือการขาดภูมิคุ้มกันทางดิจิทัล ประกอบกับการถูกกระตุ้นอารมณ์ด้วยความกลัวและความโลภ (Social Engineering) ผลกระทบสืบเนื่องคือความยากจนเฉียบพลันและหนี้สิน

ระบุปัญหาเป้า (Target Problem / Leverage Point): จุดงัดที่สำคัญที่สุดคือการสร้าง “กลไกหน่วงเวลาทางความคิด” (Cognitive Delay) หากชุมชนสามารถ “ยั้งคิด” ก่อนทำธุรกรรมได้ วงจรความเสียหายจะถูกตัดขาดทันที (Thewanaruemitkul, 2022)

2. ยุทธศาสตร์การพัฒนา (Reverse Engineering)

กำหนดเป้าหมายยุทธศาสตร์ (Strategic Goal): ประชาชนในชุมชนตอบสนองต่อภัยไซเบอร์แบบอัตโนมัติด้วยหลัก “ไม่เชื่อ ไม่รีบ ไม่โอน”

การสร้างหน่วยระบบทำงาน (System Units - IPO): มหาวิทยาลัยทำหน้าที่นำเข้า (Input) องค์ความรู้และนวัตกรรุ่นใหม่ นำไปสู่กระบวนการ (Process) สร้างการเรียนรู้ร่วมกับชุมชน เพื่อผลลัพธ์ (Output) คือเครือข่ายเฝ้าระวังท้องถิ่น

การจัดหาทรัพยากร (Resource Allocation): บูรณาการทุนทางสังคมในพื้นที่ (วัด, รพ.สต.) งบประมาณจากกองทุนท้องถิ่น และเครือข่ายตำรวจภูธรจังหวัด (Osborne, 2010)

การประยุกต์ใช้ยุทธศาสตร์การพัฒนาเชิงรุกผ่านแนวคิด “ไม่เชื่อ ไม่รีบ ไม่โอน”

จากยุทธศาสตร์ที่ 1 การพัฒนาท้องถิ่น ถือเป็นภารกิจหลักและเป็น “เข็มทิศ” สำคัญของมหาวิทยาลัยราชภัฏที่มุ่งเน้นการปฏิรูปบทบาทสถาบันอุดมศึกษาจากการเป็นเพียงผู้ให้ความรู้ (Service Provider) สู่การเป็น “หุ้นส่วนเชิงยุทธศาสตร์” (Strategic Partner) ที่ลงมือแก้ปัญหาเคียงข้างชุมชนตามพระบรมราโชบายของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 10 โดยสามารถสรุปสาระสำคัญเพื่อประกอบบทความได้ใน 3 มิติ คือ

1. การพัฒนาพื้นที่เป็นฐาน โดยมหาวิทยาลัยจะนำความเชี่ยวชาญจากคณะต่าง ๆ มาบูรณาการร่วมกับภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อตอบโจทย์ “ปัญหาเป้า” (Target Problem) ของแต่ละพื้นที่อย่างแม่นยำ ในบริบทของการป้องกันภัยไซเบอร์ ยุทธศาสตร์นี้ทำหน้าที่เปลี่ยนโรงเรียน วัด หรือ รพ.สต. ให้กลายเป็น “ศูนย์การเรียนรู้ดิจิทัลระดับฐานราก” เพื่อสร้างเกราะคุ้มกันทางปัญญาให้แก่ประชาชนกลุ่มเป้าหมายในจังหวัดนครสวรรค์และอุทัยธานี

2. การยกระดับคุณภาพชีวิตแบบองค์รวม มุ่งเน้นการสร้างความเข้มแข็งใน 4 มิติที่เชื่อมโยงกัน ประกอบด้วย (1) มิติเศรษฐกิจ มุ่งรักษาและสร้างความมั่นคงทางการเงินของครัวเรือน อันเป็นการป้องกันเงินรั่วไหลจากการถูกหลอกโอนเงินถือเป็นยุทธศาสตร์เชิงรุกที่สำคัญ (2) มิติสังคม มุ่งสร้างความปลอดภัยและสวัสดิภาพ ลดความเปราะบางของกลุ่มผู้สูงอายุและวัยทำงานจากภัยคุกคามรูปแบบใหม่ และ (3) มิติสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม มุ่งนำนวัตกรรมไปพัฒนาทรัพยากรท้องถิ่นและธำรงเอกลักษณ์ของชุมชนให้ร่วมสมัย

3. กลไก “วิศวกรสังคม” เพื่อความยั่งยืน โดยมหาวิทยาลัยราชภัฏใช้กระบวนการ “วิศวกรสังคม” เป็นเครื่องมือในการนำยุทธศาสตร์ไปสู่การปฏิบัติ โดยพัฒนานักศึกษาให้มีทักษะ นักสังเกต นักเก็บข้อมูล นักคิดวิเคราะห์ และนักประสานงาน เพื่อทำหน้าที่เป็น “ข้อต่อ” ระหว่างมหาวิทยาลัยกับชาวบ้าน วิศวกรสังคมเหล่านี้คือผู้ที่จะลงไปถอดรหัสกลโกงมิจฉาชีพและถ่ายทอดแนวคิด “ไม่เชื่อ ไม่รีบ

ไม่โอน” ผ่านภาษาและวิถีชุมชนที่เข้าถึงง่าย ทำให้เกิดการพึ่งพาตนเองและการรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายเฝ้าระวังที่เข้มแข็ง

เพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามหลัก IPO มหาวิทยาลัยราชภัฏในฐานะผู้ขับเคลื่อน ได้แปลงแนวคิดเป็นแผนปฏิบัติการเชิงกลยุทธ์ 3 ประเด็นหลัก ดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ 1: ตระหนักรู้ “ไม่เชื่อ”

การสร้างความตระหนักรู้เชิงวิพากษ์ “ไม่เชื่อ” ยุทธศาสตร์นี้คือการสร้าง “ด่านแรก” ของความคิด โดยมุ่งเน้นการปรับเปลี่ยนทัศนคติจากความไว้วางใจเป็นการตรวจสอบ ด้วยการสร้างทักษะการรู้เท่าทันสื่อดิจิทัล และการคิดเชิงวิพากษ์ ให้ประชาชนสามารถแยกแยะระหว่างข้อเท็จจริงกับการล่อลวงด้วยอารมณ์ โดยเป้าหมายของยุทธศาสตร์นี้ คือ เปลี่ยนจากความกลัว/ความโลภเป็นความสงสัยที่นำไปสู่การตรวจสอบ

ซึ่งกลไกการดำเนินงานโดยสร้าง “ตาสับปะรดไซเบอร์ชุมชน” หรือ จัดตั้ง “ศูนย์ตรวจสอบข่าวลวงชุมชน” ใช้ช่องทางออนไลน์ชุมชน เช่น หอกระจายข่าว หรือกลุ่ม LINE เป็นศูนย์ตรวจสอบข้อมูล โดยบทบาทของมหาวิทยาลัยราชภัฏ คือ คณาจารย์และนักศึกษาทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงคอยกลั่นกรองข้อความ ลิงก์แปลกปลอม ก่อนที่ชาวบ้านจะตัดสินใจ

ยุทธศาสตร์ที่ 2: หน่วงเวลา “ไม่รีบ”

การสร้างกลไกหน่วงเวลาทางความคิด “ไม่รีบ” นี้คือการทำลาย “วงจรความเร่งรีบ” ซึ่งเป็นอาวุธหลักของมิจฉาชีพที่มักใช้ความกดดันด้านเวลามาทำให้เหยื่อขาดสติ การประยุกต์ใช้ทฤษฎีการกำกับตนเอง เพื่อสร้างระยะห่างระหว่าง “สิ่งเร้า” (คำขู่/การชักชวน) กับ “การตอบสนอง” (การกระทำตามคำสั่ง) โดยเป้าหมายของยุทธศาสตร์นี้ คือ การสร้างสติเพื่อดึงอารมณ์กลับมาสู่เหตุผล

ซึ่งกลไกการดำเนินงานโดยจัด “วัคซีนไซเบอร์สัญจร” ด้วยการจัดโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการจำลองสถานการณ์จริง (Role Play) ให้ผู้สูงอายุฝึกทักษะการตัดสายโทรศัพท์ หรือ สมมติเหตุการณ์แก๊งคอลเซ็นเตอร์โทรมาขู่ เพื่อฝึกให้ชาวบ้านรู้จักการ “นับหนึ่งถึงสิบ” หรือการวางสายเพื่อตั้งสติ โดยบทบาทของมหาวิทยาลัยราชภัฏ คือ ออกแบบหลักสูตรท้องถิ่นระยะสั้น ประยุกต์ใช้จิตวิทยาพฤติกรรม เข้ากับการสื่อสารแบบเข้าใจง่าย เช่น ภาษาถิ่น รวมถึงการสร้างกติกาชุมชน “5 นาทียั้งคิด” โดยรณรงค์ว่าหากเจอเรื่องด่วนเกี่ยวกับเงิน ทอง หรือคดีความ ห้ามตัดสินใจลำพังต้องปรึกษาคนใกล้ชิดหรือ “ยุวทูตไซเบอร์” ในพื้นที่ก่อนเสมอ

ยุทธศาสตร์ที่ 3: เกราะป้องกัน “ไม่โอน”

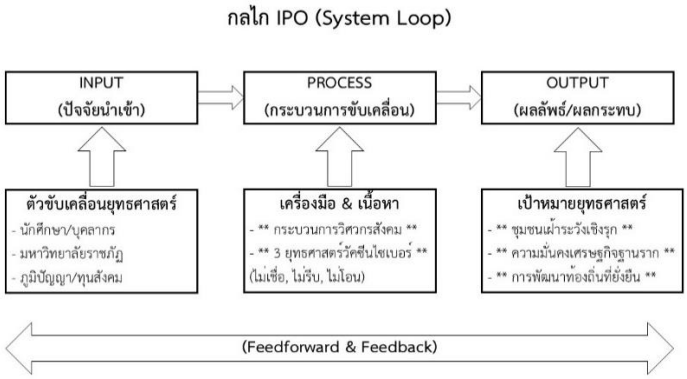
การสร้างเกราะป้องกันเชิงพฤติกรรม “ไม่โอน” นี้คือ “ปราการด่านสุดท้าย” เพื่อรักษาทรัพย์สิน โดยมุ่งเน้นการสร้างบรรทัดฐานสังคมที่คอยประคับประคองกัน ด้วยการสร้างโครงข่ายเฝ้าระวังทางสังคม และการบังคับใช้มาตรการป้องกันเชิงพฤติกรรมในระดับครัวเรือนและชุมชน การบูรณาการและเชื่อมโยงระหว่างธนาคารในพื้นที่ สถานีตำรวจ และผู้นำชุมชน เพื่อสร้างช่องทางด่วน (Hotline) ในการอายัดบัญชีหรือขอคำปรึกษาที่รวดเร็ว โดยเป้าหมายของยุทธศาสตร์นี้ คือ การตัดวงจรความสูญเสียทางการเงินอย่างเด็ดขาด

ซึ่งกลไกการดำเนินงานโดยสร้าง “ครอบครัวเกราะเพชร” กำหนดบรรทัดฐานสังคม เช่น กติกา “ก่อนโอนเงินแปลกหน้า ต้องหาผู้ใหญ่บ้าน” โดยบทบาทของมหาวิทยาลัยราชภัฏ คือ

ส่งเสริมการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (PAR) เพื่อให้ชุมชนลุกขึ้นมากำหนดข้อตกลงและเป็นเจ้าของปัญหาด้วยตนเอง รวมไปถึงการจัดทำโครงการ “ครอบครัวเกราะเพชร” โดยให้นักศึกษาช่วยตั้งค่าแอปพลิเคชันธนาคารให้จำกัดวงเงินการโอน หรือตั้งค่าแจ้งเตือนไปยังลูกหลานเมื่อมีการโอนเงินผิดปกติ รวมถึงการสร้างสัญลักษณ์ “บ้านนี้ปลอดภัย ไม่โอนเงินให้คนแปลกหน้า”เพื่อเตือนใจคนในบ้าน สามารถแสดงแผนภาพกรอบแนวคิดแสดงความสัมพันธ์ระหว่างยุทธศาสตร์ กลไก IPO และกระบวนการวิศวกรสังคมในภาพรวม ได้ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1

แผนภาพกรอบแนวคิดแสดงความสัมพันธ์

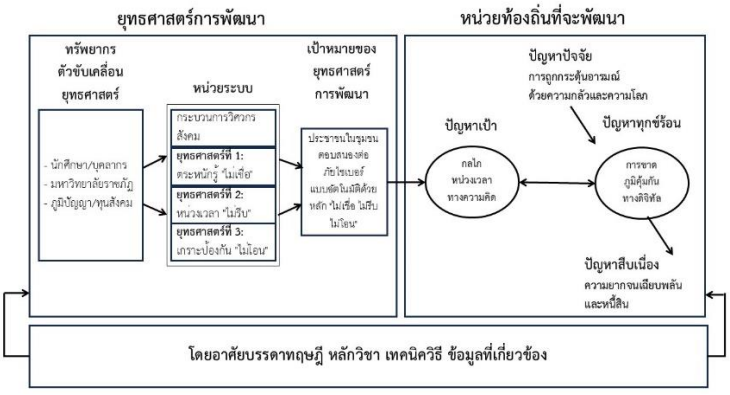

หมายเหตุ. ภาพโดย Poonpong et al., 2026

และสามารถเขียนเป็นแผนภาพความสัมพันธ์ตามแนวคิดเชิงระบบตามกรอบแนวคิด ศ.ดร.เฉลียว บุรีภักดี ได้ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2

แผนภาพกรอบแนวคิดยุทธศาสตร์การพัฒนา 5 ขั้นตอน “ไม่เชื่อ ไม่รีบ ไม่โอน”

หมายเหตุ. ภาพโดย Poonpong et al., 2026

การจัดทำโครงการและแนวทางการลงพื้นที่เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ

การแปลงยุทธศาสตร์ “ไม่เชื่อ ไม่รีบ ไม่โอน” ไปสู่การปฏิบัติจริงในพื้นที่ โดยมหาวิทยาลัยราชภัฏสามารถนำไปใช้ในบริบทเชิงพื้นที่ในการบริการวิชาการ งานวิจัยและบูรณาการเรียนการสอน ดังตัวอย่างมหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์จำเป็นต้องออกแบบกระบวนการทำงานที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน โดยใช้กลไกการเรียนรู้ร่วมกันและขับเคลื่อนผ่านกระบวนการ **“วิศวกรสังคม”** (Rungrueng et al., 2019) เพื่อให้เกิดการนำไปสู่การปฏิบัติ ดังนี้

1. การจัดทำโครงการเชิงบูรณาการด้วยกระบวนการวิศวกรสังคม

การจัดทำโครงการเพื่อขับเคลื่อนยุทธศาสตร์นี้ จะไม่เป็นเพียงการบรรยายให้ความรู้แบบทางเดียว (One-way Communication) แต่จะใช้แนวคิดการเรียนรู้ผ่านการรับใช้สังคม โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน (Community-Based) โครงการที่ออกแบบจะต้องเปิดโอกาสให้นักศึกษาในหลักสูตรได้ฝึกฝนทักษะการเป็น “นวัตกรสังคม” ตัวอย่างโครงการเชิงบูรณาการ ได้แก่

โครงการ “วัคซีนไซเบอร์สัญจร: ราชภัฏนครสวรรค์ร่วมใจต้านภัยออนไลน์” โดยการบูรณาการงบประมาณบริการวิชาการร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) หรือกองทุน กปท. โดยให้นักศึกษาเป็นวิทยากรกระบวนการ (Facilitator) จัดกิจกรรมเชิงปฏิบัติการให้แก่กลุ่มเปราะบาง

โครงการ “ยุวทูตไซเบอร์ (Cyber Youth Ambassador) ประจำหมู่บ้าน” โดยการคัดเลือกเยาวชนในพื้นที่มาอบรมร่วมกับนักศึกษา เพื่อสร้างสายใยความผูกพัน และให้เยาวชนเหล่านี้ทำหน้าที่เป็นจุดคัดกรองข้อมูลข่าวสารให้แก่ผู้สูงอายุในครัวเรือนของตนเอง

2. แนวทางการลงพื้นที่ขับเคลื่อนยุทธศาสตร์

เพื่อให้การลงพื้นที่มีประสิทธิภาพและเปลี่ยนพฤติกรรมชุมชนได้จริง มหาวิทยาลัยจะใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) ผสานกับ ทักษะวิศวกรสังคม 4 ประการ โดยแบ่งระยะการทำงานออกเป็น 3 ระยะหลัก:

ระยะที่ 1: การใช้ทักษะ “นักสังเกตและนักเก็บข้อมูล” เพื่อเข้าใจบริบท

การสำรวจบริบทและนาฬิกาชีวิตชุมชน: ก่อนเริ่มโครงการ คณะทำงานต้องลงพื้นที่เพื่อ “เดินสำรวจและสังเกต” วิถีชีวิต ทุนทางสังคม และช่องทางการสื่อสารเดิมของชุมชน (เช่น หอกระจายข่าว, สภากาแฟ, ศาลาวัด) รวมถึงเก็บข้อมูล “นาฬิกาชีวิต” เพื่อเลือกเวลาจัดกิจกรรมที่ไม่กระทบต่อการประกอบอาชีพ

การสร้างความไว้วางใจ (Trust Building): วิศวกรสังคมต้องเข้าหา “ผู้เปิดประตูชุมชน” เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน หรือพระสงฆ์ เพื่ออธิบายถึงความรุนแรงของภัยไซเบอร์ และดึงเข้ามาเป็นแนวร่วมเชิงยุทธศาสตร์

ระยะที่ 2: การใช้ทักษะ "นักคิดวิเคราะห์" เพื่อปฏิบัติการสร้างการเรียนรู้

วิเคราะห์เหตุและผลของการตกเป็นเหยื่อ โดยการวิเคราะห์ว่าชุมชนเป้าหมายมักถูกหลอกลวงด้วย “ความกลัว” (เช่น อ้างเป็นตำรวจ/สรรพากร) หรือ “ความโลภ” (เช่น ชวนลงทุน/หลอกให้รัก) เพื่อออกแบบเนื้อหาให้ตรงจุด

กระบวนการจำลองสถานการณ์ โดยการถอดบทเรียน “ไม่เชื่อ ไม่รีบ ไม่โอน” ออกมาเป็นสถานการณ์จำลอง ให้นักศึกษาทำหน้าที่โทรศัพท์หาชาวบ้านโดยสวมบทบาทเป็นมิจฉาชีพ เพื่อให้ชาวบ้านได้ฝึก "กลไกหน่วงเวลา (Cognitive Delay)" ฝึกความกล้าหาญในการตั้งคำถาม (ไม่เชื่อ)

ฝึกการจัดการอารมณ์ตื่นตระหนก (ไม่รีบ) และฝึกทักษะการตัดสายโทรศัพท์อย่างเด็ดขาด (ไม่โอน) โดยใช้ภาษาถิ่นเพื่อให้เกิดความคุ้นเคย

ระยะที่ 3: การใช้ทักษะ "นักประสานงาน" เพื่อส่งมอบความยั่งยืน

การสร้างเครือข่ายเฝ้าระวังเชิงรุก (Active Network) โดยวิศวกรสังคมต้องทำหน้าที่เป็น “นักประสานงาน” เชื่อมโยงเจ้าหน้าที่ตำรวจในพื้นที่ อสม. และผู้นำชุมชน เข้าด้วยกัน เกิดเป็นเครือข่ายความปลอดภัยทางดิจิทัล เช่น การจัดตั้งกลุ่ม LINE "ตาสับปะรดไซเบอร์"

การถอดบทเรียนและการคืนข้อมูลสู่ชุมชน โดยการจัดเวทีสรุปผล (After Action Review) ให้ชุมชนได้สะท้อนความรู้สึกและข้อค้นพบร่วมกัน และมหาวิทยาลัยต้องถอยบทบาทออกมาเป็นเพียง "พี่เลี้ยง (Mentor)" เพื่อส่งมอบความเป็นเจ้าของ (Ownership) ให้ชุมชนดูแลและเตือนภัยกันเองต่อไปอย่างยั่งยืน

ซึ่งอุปสรรคหรือข้อจำกัดในการนำยุทธศาสตร์ไปใช้จริงสำหรับมหาวิทยาลัยราชภัฏอาจจะเกิดขึ้น ได้แก่ ข้อจำกัดด้านงบประมาณ ความพร้อมของบุคลากร หรือ ความแตกต่างของบริบทชุมชนในแต่ละพื้นที่ โดยบริบทที่แตกต่างกันออกไป จำเป็นต้องมีการปรับกระบวนการทำงานตามความเหมาะสมแต่ละพื้นที่ต่อไป

บทสรุป

“ยุทธศาสตร์การพัฒนา” ถือเป็นหัวใจสำคัญและเครื่องมือที่ทรงพลังในการนำทางชุมชนให้ก้าวข้ามวิกฤตความเปราะบางทางสังคมได้อย่างยั่งยืน การนำวัคซีนไซเบอร์ “ไม่เชื่อ ไม่รีบ ไม่โอน” มาขับเคลื่อนผ่านกระบวนการยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนนั้น ได้สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อมโยงเชิงระบบอย่างเป็นรูปธรรมระหว่าง 3 มิติหลัก ได้แก่ 1) นโยบายระดับชาติ ที่มุ่งยกระดับความมั่นคงทางดิจิทัล (Digital Security) และลดความเหลื่อมล้ำของประเทศ 2) ความต้องการของท้องถิ่นที่มุ่งหวังให้เกิดกลไกปกป้องสวัสดิภาพและเศรษฐกิจฐานรากของครอบครัวจากมิจฉาชีพ และ 3) พันธกิจของมหาวิทยาลัยราชภัฏ ในฐานะสถาบันอุดมศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น

ภายใต้บริบทนี้ มหาวิทยาลัยราชภัฏได้ทำหน้าที่เป็น “ข้อต่อทางยุทธศาสตร์ (Strategic Linkage)” ที่คอยประสานและแปลงนโยบายจากเบื้องบนลงสู่การปฏิบัติจริงในระดับรากหญ้า (Top-down meets Bottom-up) ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม ดังนั้น “ยุทธศาสตร์การพัฒนา” จึงมิใช่เพียงกรอบแนวคิดทางวิชาการบนหน้ากระดาษ แต่คือการสร้าง “โล่ทางปัญญาและกลไกเชิงพฤติกรรม” ที่ผนึกกำลังทุกภาคส่วนเข้าด้วยกัน เพื่อสร้างชุมชนที่เข้มแข็ง รู้เท่าทัน และสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืนท่ามกลางภัยคุกคามในโลกยุคดิจิทัลดิสรัปชัน แต่อย่างไรก็ตาม การนำยุทธศาสตร์การพัฒนา “ไม่เชื่อ ไม่รีบ ไม่โอน” อาจจะเกิดอุปสรรคการนำไปใช้ไม่ได้โดยตรง ต้องมีการปรับกลยุทธ์ในการทำกิจกรรมและการลงพื้นที่ตามความเหมาะสมของแต่ละบริบทในพื้นที่แต่ละจังหวัด ดังนั้น ควรมีการทำวิจัยการนำยุทธศาสตร์นี้ไปใช้ในพื้นที่ในหลายจังหวัดและนำผลที่เกิดขึ้นมาวิเคราะห์และปรับยุทธศาสตร์ให้เหมาะสมเพื่อใช้ให้เหมาะสมกับทุกพื้นที่ที่ไปบริการวิชาการของมหาวิทยาลัยราชภัฏทั่วประเทศต่อไปในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

Buriphakdi, C., et al. (2007). *Development strategy: Theory and systemic practice*. Khurusapha Lat Phrao Printing Press.

Chantha, T., & Wannapairoh, S. (2024). Roles of school administrators in the BANI world. *Journal of Doctor of Philosophy in Social Sciences, 3*(2), 18–30.

Matichon Online. (2025, May 1). *AOC reveals cyber threat statistics: Working-age women rank first as victims of online shopping scams*. https://www.matichon.co.th/local/crime/news_5626489

Office of the National Economic and Social Development Council. (2023). *The 13th national economic and social development plan (2023–2027)*. Office of the Prime Minister.

Office of the Permanent Secretary, Ministry of Interior. (2018). *Strategic planning manual* (3rd rev. ed.). Office of the Permanent Secretary for Interior.
Rajabhat University Presidents Council. (2018). *The 20-year Rajabhat University strategy for local development (2017–2036)*.

Royal Thai Police. (2023). *Cyber vaccine manual: Do not believe, do not rush, do not transfer, know online scams*. Secretariat of the Royal Thai Police.

Rungrueng et al.. (2019). *Rajabhat University social engineer creation process manual*. Higher Education Foundation for Local Development.

Technology Crime Suppression Center, Royal Thai Police. (2023). *Check now: 18 scammer tricks used to deceive victims online*. https://pctpr.police.go.th/blog/?p=197

Thewanaruemitkul, P. (2022). *Digital citizenship: Building awareness, rights, and duties in the online world*. Thammasat University Press.

Wesarat, P. (2020). *Development administration: Principles and dimensions of change*. Chulalongkorn University Press.